

Monenlaisia aitoja:

# Aitoja ja liekoja monista tarpeista

Kotieläinten aitaamiseen on kehitetty hyvin monenlaisia keksintöjä. Kun aikaisemmin vapaan laiduntamisen aikana aidat tehtiin viljelysten ja puutarhojen ympärille estämään eläinten kulkua niissä, aidat nykyisin tehdään eläinten laitumien ympärille.

**A**idat tehtiin kauan vain luonnonmateriaaleista ja metalliset aidat ovat olleet käytössä vasta satakunta vuotta. Vaikka piikkilangat olivat tehokkaita karja-aitoja, on hevosten aitauksiin käytettävä edelleen parempia aitamateriaaleja.

## Petoja vastaan

Ja muinaisen metsästyskulttuurin aikana osattiin käyttää aitoja. Samalla tavoin kuin osattiin puusäleistä rakentaa liistepyödyksiä painamalla järven pohjamutaan vieriviereen näitä säleitä ja liittää niitä toisiinsa punoksilla ohjaamaan kala jäämään pyydyksen sisään, osattiin tehdä ohjausaitoja, joiden avulla riistaeläimiä ajettiin kuoppiin tai keihästäjien tapettaviksi.

Ohjausaitoja tehtiin kaatamalla puita toistensa päälle. Kun puita oksineen kaadettiin edellisen, pitkään kanton kaadetun päälle hiukan ristikkäin oksanhankaan roikkumaan, muodostui 'hangasaita'. Tämä aitaus oli käytössä kaikkialla maailmassa eri sovelluksina ja laa-

jalti muoina Suomessakin.

Kun ihminen otti käyttöönsä kotieläimet (vuohet, lampaat, lypsylehmät, siat ja hevoset), oli jo kiertävän paimentolaistalouden aikana tarve saada karjalle yöksi aidat petojen hyökkäyksiä vastaan.

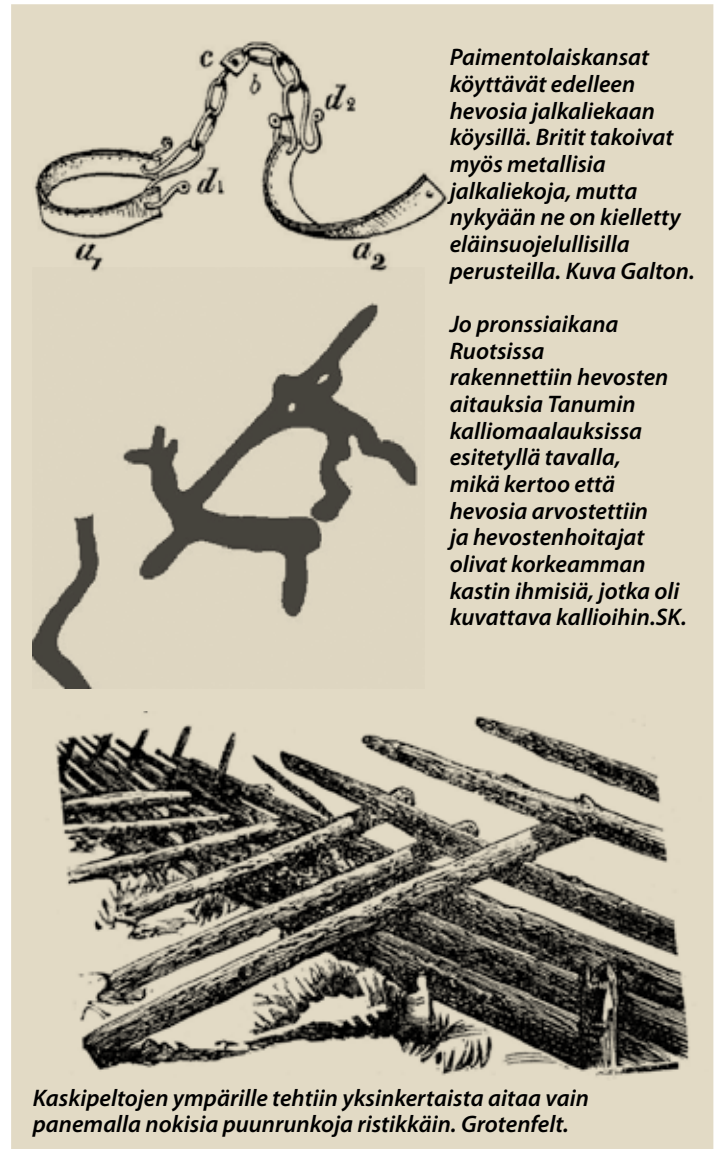
Kun heimo päiväisin vaelsi uusille laidunmaille tai paimenet paimensivat karjaansa, oli tarve saada se yöksi jonnekin aitaukseen tai solapaikkaan suojaan. Tällaisia paikkoja olivat mm. ne suuret luolat, joita monille seuduilla on ja jotka ovat olleet ikivanhoja asuinpaikkoja ja karjasuojia.

Jos ei päästy tällaiseen suoja-aitaukseen yöksi, pidettiin iltaisin ja öisin tulia karkottamassa petoja. Jo pelkkä savun haju karkoittaa eläimiä pois.

Nämä paimenet tekivät myös ensimmäisiä aitauksia. Asian aron hevospaimenetkin tekivät aitoja, joihin toivat eläimiä suojaan.

## 5 500 vuotta aitoja

Kun paimentolaiset jäivät asumaan samoille alueille ympär-



*Paimentolaiskansat käyttävät edelleen hevosia jalkaliekaan köysillä. Britit takoivat myös metallisia jalkaliekoja, mutta nykyään ne on kielletty eläinsuojelullisilla perusteilla. Kuva Galton.*

*Jo pronssi aikana Ruotsissa rakennettiin hevosten aitauksia Tanumin kalliomaalauksissa esitetyllä tavalla, mikä kertoo että hevosia arvostettiin ja hevostenhoitajat olivat korkeamman kastin ihmisiä, jotka oli kuvattava kalliioihin.SK.*

*Kaskipeltojen ympärille tehtiin yksinkertaista aita vain panamalla nokisia puunrunkoja ristikkäin. Grotenfelt.*

vuotisesti, aitoja käytettiin alkuun suojana aitaamaan vain ne pienet viljelysalat, joille oli kylvetty viljaa ja puutarhakasveja. Ne oli suojattava, että eläimet eivät pilaisi niissä kasvavaa satoa. Tämä viljelysten aitauksen laajeni sitä mukaa kuin asuinpaikkojen maat muuttuivat yhteisomistuksista perheille ja suvulle jaetuiksi maiksi.

Ihminen otti ensimmäisenä kotieläimenä palvelukseensa koirat. Kun koirat olivat mukana vartioimassa kotieläimiä, ei tarvittu niin paljon aitoja pitämässä eläimiä laumoissa oikeilla laitumilla eikä myöskään aitoja suojaamassa eläimiä.

Vuosituhsien mittaan on kehitetty useita paimenkoirarotuja juuri näihin vartiointi- ja paimennustehtäviin.

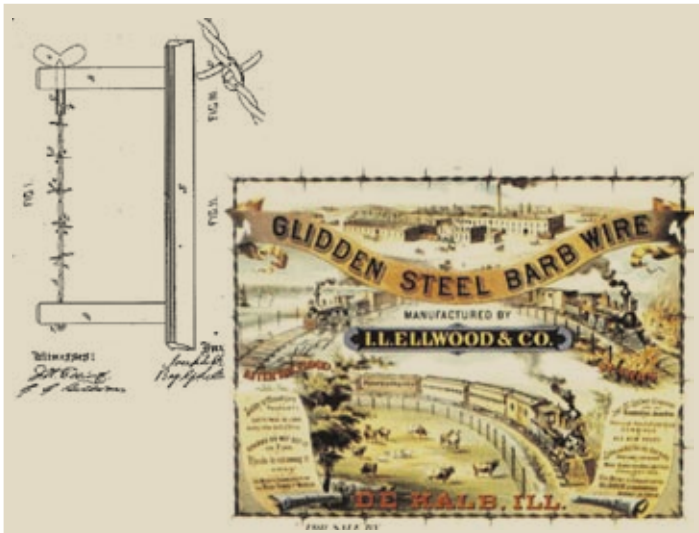
Kun hevosia tutkivat arkeologit ovat kaivaneet pohjoisen Kazakh-

stanin Botain kuoppa-asumusten ympäristöjä, he ovat löytäneet niiden läheltä maasta jälkiä aita- ja niementen reifistä. Niihin pystytetyt aita- ja niementen reifit osoittavat tutkijoiden mielestä, että jo silloin kun hevonen otettiin tuolla seudulla kesyksi kotieläimeksi 5 500 vuotta sitten, osattiin aromaalle pystyttää varsinaisia aitoja hevosten ja muiden suurten kotieläinten aitauksiksi.

## Saaret laidunaitauksina

Hyvin yksinkertainen tapa aita- ja niementen reifillä oli pitää eläimiä saarissa ja niementen reifillä. Juuri tästä syystä saaret ja niemet ovat aikaisemmin olleet hyvin haluttuja asuinpaikkoja.

Saaret olivat siinäkin hyviä laidunpaikkoja, että talviaikaan voitiin saarilta ajaa suuret pedot pois ja karja sai olla rauhassa kesäajan,



**Kun amerikkalainen Glidden ja muut kehittivät piikkilangan ja sitä vedettiin ensin pitkin rautateiden varsia estämään karjan menoa junan alle, aidattiin lyhyessä ajassa koko entinen Villi Länsi piikkilangoin ja preerioilta hävisi cowboyden ammattikunta.**

vain karhut saattoivat kesäisin uida näille laiturille.

Ne Suomen vanhimmat asuinpaikat, joilta on löydetty karja-eläinten jälkiä, ovat kaikki olleet vesien äärellä, yleensä paikoilla jotka aikoinaan ovat olleet saaria.

Kun viikingit 1.000 vuotta sitten osasivat veistää suuria veneitä, niillä vietiin nuoria hevosia laiturille kaukaisille saarille, joille hevosia ei saatu vietyä uiuttamalla.

Hyvin pitkään oli itäisessä Euroopassa tapana, että keväällä Yrjön-Jyrin päivän aikana seudun väki kokoontui ajamaan saarilta ja niemiltä pois sudet ja muut pedot, jotta karja voitiin ajaa tai viedä veneillä sinne. 'Jyrin koirien ajo' me-luamalla, pyörittämällä jänisräikkää, roihuttamalla soihtuja säilyi pismppään Saimaan saarien alueilla.

Tämä käytäntö viedä eläimiä saariin on käytössä edelleenkin. Niinpä mm. Pohjois-Savossa ja Keski-Suomen Korpilahdella on edelleenkin orivarsoille saarilaitumet. Orivarsat viihtyvät hyvin saarien vihreillä niityillä, missä niiden luonne saa kasvatusta laumassa.

## Yksinkertaisia materiaaleja

Aidat olivat alkuun hyvin yksinkertaisia materiaaleiltaan. Niinpä jo 3 500 vuotta sitten osattiin istuttaa tuoreista marjakuusen oksanversoista juurruttamalla aita. Kun tämä aita oli myrkyllistä puuta versoineen ja myös marjoineen, osasivat elikat pysyä sen ulkopuolella ja aita kasvoi leikattunakin niin tiheäksi, että siitä pääsivät vain hiiret läpi.

Pieniä aitauksia tehtiin ohuista pystypuurangoista. Pehmeään maahan työnnettiin ja lyötiin paaluja tiheään ja niitä sidottiin



**Kun miehet olivat sotarintamalla hevosineen, joutuivat vanhat emännätkin kunnostamaan hevoshakojen lauta-aidat. TK-kuva.**

vesoista otetuilla vitsaksilla kiinni toisiinsa. Monet asumuksetkin olivat aikojen alussa tällaisia paaluusumuksia. Asumusten seinäkin rakennettiin tällaisella ristikolla, tiivistäen seinä sitten savella tai savi-olkiseoksella.

Kun kaskenpoltolla raivattiin reheville metsämailla peltoaloja ja niihin kylvettiin viljaa tai esimerkiksi naurista, aita tehtiin palaneen alan nokisista puunrungoista. Niitä pantiin hiukan viistoon ja ristikolleen, lyömättä puita maahan tai sitomatta puita toisiinsa millään tavoin. Kun metallisia työvälineitä ei ollut tai ne olivat kalliita, ei katkottu puita lyhemmiksi eikä myöskään lyöty terävillä rautakangilla maahan reikiä, joihin laittaa aidan pystypaaluja.

## Riukuaitoja lähes miljoona kilometriä

Kun opittiin valmistamaan metalleja ja varsinkin rautaa, muuttivat aitojen rakenteet vähitellen. Voitiin kaataa ja karsia nuoria pui-

ta, osattiin katkoa runkoja sopiviksi pätkiksi ja osattiin käyttää rautakankea aitapaalujen pystytyksessä.

Kun Suomessa maan yhteisomistus ja vapaa laidunnus lopetettiin ja maat jaettiin taloille Isojaossa, alkoi laajamittainen aitaustyö. Jokaisen oli näet aidattava maansa lain mukaan, joka säädettiin Suomessa kattavaksi v. 1921. Karja kävi laitumella metsissä ja kunkin talon karja oli pidettävä talon omassa metsässä. Niinpä kaikille pystytettiin riukuaitaa.

Joku lasi jo ennen sotia, että Kaakkois-Suomessa peräti 80 % tiluksista oli aidattu. Silloin Suomessa oli maaseudulla aitoja peräti 800 000 kilometriä. Aitoja oli siis niin paljon, että jos aidat olisi rakennettu vierekkäin välille Hankoniemi-Utsjoki, aitoja olisi ollut vierekkäin peräti 6 000 kpl! Lahonneita aitapuita ei tietenkään hylätty, vaan puu kiersi talojen polttopuiksi, jonka aidanrakentajat ajoivat hevosillaan kotiin.

Riukuaitojen mallit poikkesivat hiukan eri maakunnissa. Itä-Suomessa tehtiin tiheitä riukuaitoja ja niiden tarkoitus oli myös estää jäniksiä syömästä ruislaihoa. Aitoihin jätettiin aukkoja, joihin pantiin jänispauloja.

Kivisillä seuduilla kivet pellolta koottiin kiviaidaksi. Kun tällaisen sinänsä matalankin kiviaidan päälle pystytettiin riuku- eli pisteaita, sen ikä kiviperustuksella kaksin-kolminkertistui verrattuna märkään maahan pystyttämistä. Näitä kiviperustuksella olevia aitoja näet vielä pystyssä paikoin. Pisimmät kiviaidat pystytettiin Suomessa suurina nälkävuosina, kun rakennettiin Riihimäen-Pietarin rataa ja nälkäisiä ruokittiin valtion jauhoilla, mutta heiltä vaadittiin vastineeksi työntekoa radanvarren kiviaidan pystytyksessä.

Parasta puuta aitoihin oli kataja, josta pyrittiin tekemään ainakin aidan seipäät. Ne tehtiin ylipitkiksi siksi, että kun aita korjattiin, lahoa tyveä vain veistettiin teräväksi ja seiväs palveli samalla paikalla miehen iän.

Kuivien kankaiden karankonäre oli myös hyvää aitapuuta. Jos oli käytössä harvennettavia haapoja, kuoritut haapapuut kestivät kauan riukuina. Sidontavitsaksina kävi närevitsas parhaana ja myös kovusta kierrettiin vitsasta. Kun rautalanka tuli halvaksi, sidottiin aita sitten myös rautalangalla, vaikka vielä ei tehty koko aita piikkilangasta.

'Aidanpano' oli miesten työtä viljankylvön jälkeen. Kun aitarapeet oli otettu jo edellisenä talvena metsästä ja ajettu reellä työmaalle, oli aidan pystytys sitten aika nopeaa työtä.

## Porttia monella mallilla

Moni talo alkoi ylpeillä rakentamalla hienoja portteja aitoihinsa, varsinkin maantien varrella olevien talojen portteihin. Maailmalla tällaiset portit ovat edelleen yleisiä, Suomessa portteja rakennellaan enää lähinnä kaupunkitaloihin.

Aidat olivat tietysti tarpeellisia ja hyviä muuten, mutta tiilikenteen kannalta ne olivat hankalia. Kun matkaaja ajoi tai ratsasti kyläiteitä, oli tämän tästä edessä portti ja sen avaaminen ja sulkeminen. Yhden kilometrin matkalla saattoi olla kymmenkunta porttia, jotka kaikki olivat tietysti kiinni. Kun taiteilijat satakunta vuotta sitten tallensivat töihinsä maisemia, kuvattiin maisema usein aitauksineen, portteineen ja ajavine hevosineen.

Vaikka Savossa ja Karjalassa kyläiteillä oli portteja, ne eivät paljon haitanneet kesäaikaista kaukoliikennettä, sillä kansa liikkui pitemmät matkat soutu- ja kirkkoveneillä ja sitten sisävesilaivoilla.

## Hevosien liekoja ja hevoshakojia

Pohjoismaihin hevonen kesytettiin jo pronssikautena. Ruotsin lukuisat kalliomaalaukset kertovat hevosen käytöstä maan kynnessä ja vankkuriin vetäjänä.

Kun hevosia on pidetty laitumella, aitojen rakentaminen ei ole ainoa tapa pitää hevosta kurissa. Joskus aikoinaan hevosia ja muitakin eläimiä pidettiin paikollaan laitumella vain käyttämällä



**Suomessa riukuaitoja oli aikoinaan lähes miljoona kilometriä ja suosituin aitamalli oli pystyseipäistä ja loivaan viistoon pannuista aitariu'usta vitsaksilla kokoon pantu riukuaita.**

etujalat köydellä tai vitslasenkillä yhteen. Eläin pääsi kyllä harppaamaan eteenpäin nostamalla etujalkojaan aina yhtä aikaa, mutta ei lähtenyt pitemmälle omille teilleen eikä päässyt matalien ojien yli koipien ollessa köydessä.

Toinen tapa oli pitempi liekakoysi tai liekaketju. Jos laidunalalla oli sopiva kanto tai kivi, siihen kiinnitettiin vahva köysi – myöhemmin rautaketju ja hevonen tai muu eläin oli päästään kytetty. Jos ei ollut mitään muuta mihin kiinnittää eläin, oli lyhyen liekaköyden päässä painona puupölkky, kivi tai vaikkapa suuri tyhjä tynnöri tai hevoscärrytin. Jos eläin hinasi pölkkyä, se pääsi syömään ruohoa laajemmalti, mutta ei päässyt karkuun omille teilleen.

Kun maisemissa oli vielä petoeläimiä, olivat kaikki tällaiset liekakiinnitykset siitä hankalia, että eläin oli alttiina petojen iskuille.

Jos liekaketju pantiin rautaisen tapin varaan, älykkäämpi eläin osasi ottaa hampaillaan tapin ylös – varsinkin hevoset. Muut eläimet tätä eivät yleensä osanneet. Mutta jos liekaketju pantiin korkeaan lujasti syvään lyötyyn rautakankeen kiinni, ei hevonenkaan saanut pujotettua ketjun päätä pois.

Talon hevoset olivat aina isännän silmäterä ja hevosmies järjesti

hevosilleen aina parhaat laitumet. Hevoshaka pyrittiin sijoittamaan kartanon lähetyville, jotta ajohevosta ei tarvinnut hakea kaukaa. Vaikka isäntä pani lypsylehmänsä hakemaan niukat heinänsä karuilta metsäkankailta ja lähetti varsat saariin kasvamaan, hän varasi lempihevosiilleen peltolaitumen talon läheltä.

### Aitojen kato

Suomessa vanhanaikaiset riukuaidat pysyivät käytössä hyvin myöhään. Kun lähimetsissä riitti puuta ja pitkään vielä sellupuun latvuksia, jatkettiin riukuaidan tekoa muutamilla seuduilla vielä sotien jälkeen 50 vuotta sitten. Olen itsekin ollut pikkupoikana pystytämässä savolaista riukuaitaa Säämingin pitäjässä.

Mutta sitten näiden aitojen kato oli nopeaa. Kun piikkilanka oli tullut halvaksi materiaaliksi, valtasi piikkilanka laidunmaisemat jo 1960-luvulla sitä mukaa kuin riukuaidat lahosivat ja niiden viimeisiä puita päätettiin polttopuiksi.

Peltolaitumilla sähköpaimenlanka valloitti jo ensimmäisten piikkilanka-aitojen tolppien lahotua aitamarkkinat ja puuaidat jäivät enää hevosten 'jaloittelutarhojen' aituksiksi. Hevosetkin kun

opetettiin sisäruokintaan eli saamaan paaliheinää ja kuroja sisäruokinnassa.

### Piikkilanka

Amerikkaan asutettaessa karjaa laidunnettiin avoimilla preerioilla ja tarvittiin erityinen ammattikunta eli cowboy paimeniksi ja karjanajajiksi. Mutta kun Glidden ja muut vuodesta 1874 lähtien valmistivat piikkilankaa, alkoivat cowboyt siirtyä aitaajiksi ja tehtaainten työntekijöiksi, mm. piikkilankojen tekemään.

Kun piikkilangat ensin viritettiin rautateiden varsille estämään karjaa menemästä junien alle kuolemaan, olivat nämä ratojen piikkilangat tehokkaita piikkilangan mainoksia ja lyhyessä ajassa Villi Länsi aidattiin piikkilangoilla. Vasta sen jälkeen kun karja saatiin aidattua piikkilankojen taaksi, voitiin hedelmällisiä preerioita kyntää viljelysmaaksi. Cowboyden hevoset valjastettiin vetämään John Deeren valmistamia kyntöautoja ja leikkaamaan viljaa, maissia ja peltoheinää Mc Cormickin valmistamia hevosten vetämiä niittokoneita käyttäen.

Mutta hevosen aidaksi piikkilanka ei sovi, sillä jos aidassa on kaksikin hevosta, ne usein puske-

vat toisiaan ja syntyy pahoja haavoja.

### Miksi valkeat hevosaidat?

Miksi hevosten aitausten aitapuut maalataan aina valkoisiksi? Eihän karjanaitoja koskaan maalata valkoisiksi.

Selitys on olemassa ja juontaa hyvin kaukaa. Jo vanhat germaanit ja sitten Kiinan keisarit suosivat valkoisia hevosia, joita he pitivät kultteliäiminäkin. Valkoiseen hevoseen liitettiin maagisia voimia ja liitetään vieläkin.

Ja myöskin kaikkien keisarien ja ruhtinaitten hienojen hevosmallien, ratsastusmaneesien ja sitä mukaa myös hevosten aitausten ja ratsastuskilpailujen aitausten piti olla valkoisiksi maalattuja. Kuten pitää olla edelleenkin.

Valkoinen maali on huono puisten aitojen maali ja aidat pitäisi pikemminkin maalata mustiksi. Musta väri kun sitoo enemmän auringon lämpöä ja sitten kuivaa nopeammin kuin valkoinen maalattu puu ja näin puu säilyy pitempään lahoamattomana. Mutta eihän hevosten suhteen tarvitse olla muutenkaan säästäväisiä ja muutijutuista ihmisen on aina valmis maksamaan sivuuttanen käytännön seikat. ♦

## Menestys ei ole sattumaa



STERNKÖNIG

CARISMO



LAMBSDORF

#### STERNKÖNIG

i. Sandro Hit, ei. Coriano

#### LAMBSDORF

i. Landor S, ei. Argentinus

#### CARISMO

i. Calypso II, ei. Akzent II

#### LOGAN

i. Lenz, ei. Consul

#### CENTIMOR

i. Concerto II, ei. Landgraf I

#### AL JAWF<sup>OX</sup>

i. Pargos<sup>OX</sup>, ei. Samba<sup>OX</sup>

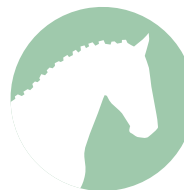
#### ST LEGAR

i. Logan, ei. Calypso II

#### AMERICAN PATROL<sup>XX</sup>

i. Lagonas<sup>XX</sup>, ei. Somoro<sup>XX</sup>

- Oriasema
- Ratsastustunteja kaikenikäisille
- Kesällä päiväleirit pikkuponeilla ja hevosilla
- Tallipuodista kaikki tarvikkeet ratsastajalle ja hevoselle



## Sammaliston Talli

PALVELEVA HEVOSKESKUS

#### Tiedustelut/varaukset:

Sammaliston Tila, 11130 Riihimäki  
Oriasema/Anneli Hakatie,  
puh. 0400 808 731

Reetta Kiventöyry puh. 040 753 4051

[www.sammalistentalli.com](http://www.sammalistentalli.com) • [www.stall-sti.de](http://www.stall-sti.de)